

Tine Debeljak

Z. Krasiński: Nebožanska komedija

Uvod

Izmed znanega velikega poljskega romantičnega trozvezdja: Mickiewicz — Słowacki — Krasiński — poznamo Slovenci najmanj zadnjega, najmlajšega teh pesnikov in prerokov iz časa poljske emigracije po letu 1831. Sicer je Slovencem Krasińskega ob stoletnici rojstva kratko in lepo predstavil poljski profesor dr. T. S. Grabowski v sestavku »Poljski jubileji 1912. leta«, ki ga je napisal izrecno za »Ljubljanski zvon« (1912, 190) in ga je prevel iz rokopisa Vojeslav Mole. Obenem pa je Mole prevel tudi epilog Krasińskega drami »Iridijon« (LZ 1912, 24). To pa je tudi verjetno vse, kar imamo Slovenci napisanega o tem velikem mislecu med trojico »treh največjih«, ki jih je označil Brandes takole: »Mickiewicz je orel poljske poezije, Słowacki pav, Krasiński pa labod«, Kleiner pa širše z glagolom: »Mickiewicz je največ doživel, Słowacki izsanjal, Krasiński pa domislil«. Krasińskega svetovni pomen je začel v naših časih zopet rasti, zlasti od leta 1936., ko je dunajskemu Burgteatru uspelo v Csokorjevi priredbi in Röbbelingovi režiji spraviti v okvir uspele in svetovno pomembne odrske predstave njegovo izrazito knjižno, pesniško dramo »Nebožanska komedija«, ki je doslej veljala za neuprizorljivo. S to predstavo je bila pred svetom na novo potrjena pesnikova genialnost, pa tudi izredna sodobnost njegove problematike, ki označuje Krasińskega resnično za preroškega pesnika. Ko sem pred kratkim vzel zopet to »Nebožansko komedijo« v roke, da jo preberem z vidika današnje borbe dveh svetov, me je prišla z izredno živostjo postav in tako sodobno resničnostjo, poleg tega pa s tako pesniško globino, lepoto in nazornostjo preroškega videnja naših dni izpred stoletja, da se nisem mogel ustavljati sugestivni sili prevajanja. Rad bi svojim prevodom Słowackega in Mickiewicza pridružil tudi z njima tako tesno povezanega Krasińskega, prevodom »Božanske komedije« Danteja pa njen slovanski antipod »Nebožansko komedijo«. V celoti bom skušal prevod izdati slej ko prej, danes priobčujem samo tretje dejanje ter toliko literarno zgodovinskega uvoda, kolikor je potrebno za umevanje te poljske klasične umetnine, ki je že davno všteta v vrsto svetovnih genialnih ustvaritev, a pri nas še neznanih.

Zygmunt Krasińskega življenjepis naj podam v nekaj stavkih. Rodil se je v Parizu 18. II. 1812. leta kot potomec grofovske poljske rodbine iz najvišjih krogov, kot sorodnik poljskih kraljev po strani matere knežne Radziwiłłove. Oče je bil Napoleonov general ter generalisimus poljskih čet, ki so vkorakale z Napoleonom na Poljsko. Zato ni čudno, da je bil pesnikov krstni boter sam — Napoleon. Po propadu Napoleonske Varšavske velike kneževine je oče postal carski general, ostal sicer velik Poljak, toda lojalen, ker ni nič kazalo na rešitev poljskega vprašanja. Ko je bil sin na univerzi in so študenti v znak protesta ob smrti predsednika poljskega sodišča (1829) zapustili predavanje, je bil naš pesnik edini, ki se ga je po očetovem ukazu udeležil. Zato so ga tovariši zasovražili in se jim je umaknil na univerzo v Genevo. V ta čas pade poljska vstaja l. 1831., katere se njegov oče ni udeležil. Zato ga je hotel car Nikolaj nagraditi s tem, da bi sprejel sina v rusko diplomatsko službo. Zygmunt se je vrnil (1832) iz inozemstva, se predstavil carju, službe pa ni sprejel, temveč je zaradi bolezni na očeh dobil znova dovoljenje za bivanje v inozemstvu. Bivanje je spreminjal: zdaj v Parizu, zdaj v Švici, zdaj v Nemčiji, največ pa v Rimu — po načinu poljskih in ruskih magnatov. L. 1843. (po poroki) se je vrnil v Varšavo, a je šel zopet v inozemstvo ter v Parizu umrl 23. II. 1859. leta. Njegovo truplo so prepeljali v domovino in ga pokopali v gradu njegove družine v Opini gori.

Zygmunt Krasiński torej ni bil pravi emigrant, temveč je postavno živel v tujini. Zato je tudi vsa svoja dela izdajal pod — tujim imenom ali pa brez imena sploh. In prav po teh svojih delih spada med največje predstavnike poljske emigracijske književnosti, kajti v njih je prav tako kot Mickiewicz ali Słowacki, s katerima je prijateljsko občeval, tako že v Švici kot v Rimu, dojemal usodo domovine ter ji vso svojo umetnost dal v službo. Kot onadva se je tudi Krasiński ves predal poljskemu narodnemu mesijanizmu, ki je najznačilnejša poteza te emigracijske romantike, ter je gledal narodno rešenje v nravni, krščanski obnovi notranjega človeka. Bil je najizrazitejši nasprotnik vsake revolucije: že začetek revolucije leta 1831. je vplival nanj tragično, ne šele njen porazni in strahotni izid, ki je našel svoje pesnike v Mickiewiczu («Dedi») in Słowackem («Anhelli»), v teh dveh pesnikih revolucionarnih teženj («Konrad Walenrod», «Kordijan»). Krasiński pa je trpel tudi na svoji notranji, edino njemu svojski tragediji: pripadal je kasti, o kateri je vedel, da bo morala spričo novih tokov slej ko prej propasti; videl je prihajati z demokracijo — kot veliki mislec — nove plasti naroda do veljave ter neizogibno borbo dveh svetov v narodu samem. Iz tega tragičnega občutja v sebi je napisal »Nebožansko komedijo« v svojem — 21. letu.

Začel jo je pisati takrat, ko se je — po revoluciji — l. 1832. predstavil carju v Petrogradu, pa se odpravil zopet v inozemstvo in se mudil — na Dunaju. Spomladi l. 1833. jo je na Dunaju začel pisati z naslovom »L'Umana commedia« — »Človeška komedija« kot pozneje Balzac v Parizu, toda ko jo je končaval v Benetkah, jo je v še večje zavestno nasprotje z Dantejevo naslovil »Nebožanska komedija« (Nieboska komedya). Izšla pa je v tisku šele dve leti pozneje (1835) v Parizu — anonimno pod šifro N. K., to je Napoleon (drugo Zygmuntovo ime po cesarskem botru!) Krasiński.

Je to romantična, v shakespearskem in calderonskem slogu pisana igra, ki ni vezana na prostor in čas ne na realnost življenja in ni pisana za oder, je kot pesem in godba in neomejena vizija duha, ki gleda veliki boj dveh svetov — aristokracije in demokracije — na ozadju kozmičnih in demonskih sil ter jih z genialno pesniško oblikotvornostjo in globokim filozofskim gledanjem odkriva našim očem. Zgradba je sestavljena iz štirih dejanj, katere uvaja kot godbena in miselna uvertura v psalmskem svetopisemskem slogu pesniško dojeta in podana glavna problematika tistega poglavja. Kot uvod je zapel Krasiński obsodbo — poezije, romantične zanesenosti, poezije, ki je lepa in čudovita, toda nje nosilec je lahko preklet, če ji sledi zaradi svojega trpljenja in razkošja, kar dela iz njega videz angela, tik preden zabrede v blato. Blagoslovljen pa je tisti, ki ohrani božjo ponižnost v sebi — tak bo ljubil ljudi in bo kot mož med svojimi brati.

Ta misel je tudi filozofska osnova vsemu delu: kajti glavna tragika glavnega nosilca dejanja je to, da je tudi pesnik, nepravi pesnik po svojem romantičnem doživljanju svetá. Tak je grof Henrik, ki nosi v drami simbolni naziv za vse čase in kraje: MOŽ, človek izrednih energij in zmožnosti, ki pa ne more svoje tragične hamletovske osebnosti spraviti v sklad z življenjem, temveč se vdaja romantičnim demonom — ljubezni, slave in oblasti — željnosti, kar ga pripelje — pa čeprav se je postavil za dobro stvar — v pekel. Tako je drama v bistvu moralnega značaja, dasi se v zadnjih dveh dejanjih razpne v mogočno socialno vizijo bodočih svetovnih spopadov, ki temelje na delovanju — demonov.

Prvo dejanje je zasebnega značaja; grof si hoče ustvariti družinsko življenje ob ljubeči ženi, ki pa je samo dobra gospodinja ter ne more zadovoljiti Henrikove ljubezenske vizije, kakor si jo je predstavljal v mladosti. In hudobni demon se spremeni v ženski lik takega pesniškega privida, ki Henrika odtegne ženi prav v času, ko rodi sina. Angel varuh mu javlja rešitev zaradi tega, ker prav tedaj krščujejo njegovega sina. Mož se vrne družini, toda žena mu umira v blaznici.

Drugo dejanje je v glavnem tragika dóma, ko mu sin Orcio, o katerem je mati pred smrtjo želela, da bi postal pesnik in bi ga oče ljubil, oslepi ter prerokuje — kot pravi pesnik — iz materinega navdiha. Iz te družinske tragike zopet išče Mož v blodnja pota ter se da zapeljati prividu Orla, v katerega se je vtelesil hudobni duh napuha: spričo socialnih trenj, ki so na vidiku, sklene, da se polasti vlade in politične moči. Obe ti dve prvi dejanji sta samo uvod v tretje in četrto, ki sta zase nov svet, iz njiju gre v nadaljevanje le posledica moževe tragične krivde, njegovo prekletstvo v vdajanju se demonom, napačnim, nebožanskim pesniškim prividom.

Tretje dejanje pomeni: vdati se demonom v — javnem življenju. Tu si stopita nasproti ateistični revolucionarec Pankracij s pravo — leninsko masko, kakor jo je zamislil Krasiński že pred sto leti! To je vtelesena revolucija, mož s samim razumom, ki mu je prav tak demon kakor Henrixu moč in slava. Kot Dante vodi Krasiński Moža po peklju revolucije — po gozdovih — ne v spremstvu Beatrice, — temveč prekrščenega žida, ki iz sovraštva do križa zavaja narod v medsebojno moritev in je vsem stranem na uslugo. Osebnost srečanje med obema voditeljema je višek drame sploh: tu se vidi tragični greh obeh: Mož ne veruje v možnost obrambe, pa demon oblastiteljnosti in slave ga vodi v nekompromisno borbo, Pankracij pa zaničuje svoje čete, ne veruje v bodočnost svoje utopije, zato čuti potrebo po zvezi z Možem. Pankracij je — sam razum, demon uničenja; Mož — silna energija idealističnega vladalca, toda — brez ljubezni in z grehi vse preteklosti, ki imajo v moralnem svetu velik pomen, kakor ga tako pesniško opisuje v četrtem dejanju pravi, resnični pesnik-videc slepi Orcio.

V četrtem dejanju postane Mož vodja obrambe na okopih Svete Trojice, za kar ga mazili sam škof. Toda šlahta razpada sama v sebi, nima več odpora, edino Mož je brezkompromisni borec do zadnjega. Ko vidi Pankracijevo zmago, se vrže v prepad z besedo: »Poezija, bodi prekleta, kakor bom sam na veke!« Na veke zato, kakor mu je prerokoval sin: »Ker ni ničesar resnično čistil, razen sebe in svojih misli.« Ker je bil v rokah — Orla, demona. Zmagalca Pankracija, tega zgolj uničevalca, pa je ubil Kristus, trpeča ljubezen, ki je edini obnovitelj sveta.

Krščanski element prerašča torej vse druge motive — čeprav se mi zdi zadnji prizor prilepljen! — Z njim se uvršča drama organsko v poljsko ustvarjanje tega razdobja, ko dobiva verski, odrešujoči smisel trpljenja poljskega naroda pomen odrešilne sile v skupnosti drugih narodov, se tedaj vključuje v mistični pwojski mesijanizem kakor Mickiewiczovi in Słowackievi spevi, ki vsi izhajajo iz potrebe »moralnega preporoda posameznikov kakor tudi narodov.«

To misel je še izrazil v naslednji, prav za prav obenem zamišljeni tragediji »Iridijon«, kjer je še bolj pokazal, da celo — narodnostna misel, rodoljubna navdušenost, če vodi iz maščevanja v nasilje in moralne krivice, ne more imeti odrešujočega pomena; odrešuje samo trpljenje v ljubezni, pa četudi ima trajati — stoletja. Revolucije so delo — hudičevo, treba je samo — potrpeti, edino orodje premaganih je v tistem delu in v trajanju, v čakanju, da čas sam prinese odrešitev. (To misel — ki je zelo sorodna poznejšim, po dveh ponesrečenih revolucijah razočaranim realistom — je povedal tudi v Petersburgu — očetu in ta jo je — pohvalil.) »Ne širi se z maščevanjem napredek človeškega rodu, temveč z ljubeznijo... In tudi sedANJI tok družbe na poti k svobodi ne pozna krčev in klanja, temveč samo potrebo razuma in čednosti... Vse, kar je zlo, mora biti darovano temu, kar je dobro, to je opozorilo in nauk za dejstvo, da je treba delati z Duhom, če hočemo po delu vekov vstati od mrtvih.« Tudi Iridijon, ki je za svobodo naroda spreminjal vero, hotel izrabiti prve kristjane v politične namene, ki je žrtvoval svojo sestro cesarskemu nasilniku in dvignil revolucijo — ni rešil naroda; toda šele čez tisoč let je videl tisti Rim, ki je zaslužnil

Grecijo, uničen in vržen v razvaline... »Ne vladajo naše kaprice sveta, temveč razum božji...« To je smisel »Iridijona«, kakor ga je Krasiński sam podal. In z zgodbo v tej najmogočnejši svetovni umetnini na ozadju antičnega Rima je podal usodo Poljske dežele, grobov in križev, kamor se Iridijon preseli; poljsko zaupanje v smisel trpljenja in vdanega čakanja v pravičnost časa, da vstane »iz dela stoletij«.

Tako imata te dve drami poudarek na moralnem notranjem očiščenju naroda, ki si bo le tako zaslužil pri Bogu odrešenje. Še posebej pa je to svojo historiozofsko mišljenje o potrebi trpljenja poljskega naroda za rešitev svojo in vsega človeštva razvil v uvodu in v pesmi »Predsvit«, ki je izredno lepa pesem na ozadju zemske ljubezni do Delfine Potocke, pa sega v zazemskost, kjer je podana apoteoza poljskosti v prostorih vsemirja, ko je Poljska dosegla s Kristusovo muko prvo mesto med vsemi narodi sveta, ki se ji klanjajo. In spreved narodov v tem zmagoslavju, pred katerim nosijo »katoliški križ«, vodi — Kraljica Poljske, Mati božja Čenstohovska. S tem »Predsvitom« je Krasiński postal eden glavnih duhovnih voditeljev svojega naroda, stopil je v tekmo z Mickiewiczem in Słowackim. To je bila borba za vlado duš, ko se je Słowacki postavil proti Krasińskemu, Mickiewicz pa je suvereno — molčal.

Ko pa se je po poroki leta 1843. povrnil v Varšavo, je čutil, da zopet snujejo priprave za revolucijo, tokrat teroristi in komunisti, saj so javno hujskali na pomor (Prawdowski l. 1844. v Bruslju) in ga celo osebno vabili v revolucijsko-socialistično zvezo. Prestrašil se je teh nasilnih prekucuških gesel ter napisal kot odgovor »Psalm ljubezni in Psalm upanja«, v katerih je zavzel odločno stališče zoper socialno revolucijo, ki razkraja narod. V Psalmu ljubezni je zavpil geslo: »Hajdamaške odvrzite nože!« in napisal tiste retorične, tolikokrat citirane verze, ki jih podajamo samo v doslovnem — ne pesniškem — prevodu:

Proti peklu je treba postaviti srce!
Uničiti Satanov črni rod!
Razsekati s sabljo krvavi bič
v svetu barbarskih tolpe!
Ne pa razvnamati poljsko ljudstvo,
da bi poljsko šlahto moril!
Zastonj vse kričanje — zastonj gôvori —
iz krvi in blata — je stari svet!
Mi pa gremo druga leta,
na nas je padel nov žarek iz nebes!
— — —
Ni nobeno dejanje — otroško klanje!
Ni nobeno dejanje — uničevanje!
Edina resnica, dejavna in božja,
je sprememba po — ljubezni!
Samo eden edini je čudež:
s poljsko šlahto poljsko ljudstvo!
Kot dva zbora — eno petje!
Vse drugo je zmoti zmot!
Vse drugo je le madež madežev,
Domovina pa je edino tam!

To je pisal leta 1845., tik pred — galicijsko kmetjsko vstajo leta 1846., ko so kmetje začeli klati galicijsko šlahto (Szelova vstaja). V moderni poljski književnosti se je našel pesnik Bruno Jasieński, ki je v poemu »Beseda o Jakobu Szelu« razglasil organizatorja tega klanja za velikega junaka; zanimivo pa je — da je prešel ta pisatelj, ki je pripadal proletarski književnosti, v ruski komunistični pisateljski krog, kjer piše sedaj v ruščini in se je — odrekel Domovini!

Krasiński je poleg teh del napisal še mnogo drugih, tako v svoji mladosti nekaj zgodovinskih romanov v slogu Walterja Scota, pozneje pa več psalmov in polemičnih pesmi, ki nimajo več takih pesniških poletov, temveč so bolj ali manj programski, rimani historiozofski traktati, razen seveda krasnih ljubezenskih verzov, namenjenih Delfini Potocki, ki spadajo med najlepšo poljsko ljubezensko liriko. Nas pa zanima ob tej priliki, ko govorimo o »Nebožanski komediji«, še njegov nekončani poem, ki naj bi bil njegovo življenjsko delo, pa je objavil v tisku samo uvod »Sen«, drugo pa je ostalo v nedodelanem rokopisu ter nosi v posmrtni objavi naslov »Nekončana pesnitev«. Namenil jo je za dopolnitev »Nebožanski komediji« in ima naslednjo vsebino:

Pesnik Dante Alighieri, postava nezemske popolnosti, je prijatelj in učitelj (Maestro) Henrika, pogumnega in plemenitega mladeniča, ki ga pa zanimajo samo zunanje strani življenja. Mojster moli s svojim vzgajancem, hoteč mu pokazati »večno resnico božjo in začasno zemsko«. V »Snu« vidi Henrik pekel in vice sodobnosti: v peklu vidi grozotne prizore človeške podlosti, vojnih grozot, sistemov vohunstva, ječ in eksekucij, nato zločinov iz dobičkaželjnosti, na borzah, v obrtih, iz demagogije, političnega nasilja, ponižanja žená itd. vseh zablod sodbonega materializma. Vidi tudi strašno trpljenje naroda, mučenega v gozdu vislic in brodečega po krvi. To pa je »poskušnja groba«, so sodobne vice, kajti »iz trpljenja lahko vstane duh, iz podlosti pa ni vstajenja«. Nato sledijo odlomki spevov, kakor jih je neizdelane zapustil pesnik v zapuščini. Henrik sklene, da se bo posvetil borbi za človeško blaginjo. Karneval v Benetkah ga pa vrže v vrvež življenja. Dante ga hoče iz tega življenjskega karnevala dvigniti v višjo ljubezen, v družbo tistih, v katerih duhu se ustvarja bodočnost. Zato mu najprej pokaže beneško podzemlje, kjer je videti razvoj božje misli v zgodovini človeštva do naših dni. V VI. spevu, ki je za nas najvažnejši, pa ga pripelje v tajni, religiozno-mistični klub zastopnikov raznih narodnosti. Tu predsednik poučuje mladeniča, da bo prišla doba kraljestva božjega in svetega Duha, doba ljubezni. Tedaj se dvigne s protestom načelnik poljskega kora Pankracij, predlagajoč, da se mora prej svet še očistiti s krvjo in klanjem. Dante izpodbija Pankracijeve predloge, na kar Pankracija in njegove somišljenike, »ljudi brez ljubezni in brez dobre volje«, izključijo iz društva. Tu pa se rokopis tudi konča, ne da bi Krasiński razvil dalje svoj »program«, kako bo Henrik, potomec Henrika iz »Nebožanske komedije«, prenesel v dejanje svoje pojmovanje krščanskih idealov.

Tako se nam pokaže Krasiński kot velik — »kristjan, ki je ljubil Boga kot simbol najvišje Ljubezni in Resnice, kot ideal Dobrote in socialne Misli —«, pravi Grabowski v LZ ter dostavlja: »to mu mora škodovati v hvalo tudi največji nasprotnik krščanstva ali katoliške Cerkve. Krasiński — aristokrat in Krasiński katoličan — je imel srce in vest in je verjel v preporod Poljske, v »kraljestvo božje na zemlji«.

Ta vera se je pokazala tudi v »Nebožanski komediji«, da se povrnemo sedaj s pregleda njegovega celotnega dela k njej. Krasiński sam je zapisal (1833), da pomeni drama boj »med aristokracijo in demokracijo in naj bi bila obramba tega, za kar se trga toliko revežev: religije in slave preteklosti«. Res čutimo, da se njegovo srce nagiblje na stran Henrikovega sveta, toda samo obramba to delo ni. Verjetno, da je medtem delo kaj popravljal, kajti drugo leto (1834) je dal sam naslednje pojasnilo: »Jaz vem, da je naša civilizacija na umoru; vem, da so že blizu časi, ko bodo novi zločini prišli kaznovati stare in se bodo sami obsodili v prekletstvo pred obličjem božjim, — toda vem, da ne bodo ničesar ustvarili ne zgradili; prešli bodo kot Atilov konj in gluho bo po njih! Šele to, česar ne veš ne ti in nihče, bo prišlo in se razvilo iz kaosa ter bo zgradilo novi svet po volji božji in po usojenosti človeškega rodu.«... Mickiewicz je l. 1843. posvetil komediji tri predavanja na visoki šoli v Parizu: celo dramo je prebral ter jo komentiral, toda manj kritično kakor navdušeno in informativno, oporekajoč ji sicer, da preveč pe-

simistično gleda na slovansko ljudstvo, ki da ni tako, kot ga predstavlja v likih lakajev, mesarjev itd. Pankracij mu je simbol vseh materialističnih teženj in nosi poteze vseh znanih zgodovinskih revolucionarjev: Kromvela, Dantona in Robespiera... Očita pa, da ni v delu poljskega duha, da je Henrik sicer poljski grof, da se pa vede »po inozemsko«: »Zavzema se za poljsko šlahto, za krščanstvo, katolištvo, pojmuje pa jih tako, kakor da se jih je naučil iz inozemskih knjig.« V pojmovanju gotskih svetišč ni nič slovanskega, nič poljskega, celo nič katoliškega. »V celoti mu je „Nebožanska komedija“ obsodba prekletstva človeških domislekov«, to je: človeških namenov, ki jih podpira satan proti božjemu redu. Kleiner je l. 1929. napisal, da ta drama pomeni »sodni dan Evrope XIX. st.« Ob celotnem pregledu pa je Mickiewicz dodal: »Ne pričakujemo kmalu slovanskih dram videti na odru: nobeno sodobno gledališče bi ne zadoščalo niti za Nebožansko komedijo.« Prav tako so tudi vsi poznejši literarni kritiki, ki so se bavili s to »izmed vseh poljskih pesniških veledel nedvomno najmanj poljsko, a najbolj obče človeško ustvaritvijo poljske misli« (Chlebowski), so bili mnenja, da Krasińskega čas pripada šele »bodočnosti« (Klaczko, Tarnowski, Mazanowscy itd.).

Za najnovejši čas pa je življenjsko moč te stvaritve potrdila ravno uprizoritev tragedije v dunajskem Burgteatru v priredbi znanega prevajalca klasičnih del Fr. Th. Csokorja, ki jo je skržil od 36 prizorov na 16 ter jo tako priredil v »izredno učinkovito« odrsko podobo in jo izdal v založbi Paul Zsolnay na Dunaju (1926, z uvodom grofa Edvarda Krasińskega, pesnikovega pranečaka). A. E. Rutra, ki poroča o predstavi te »grandiozne pesnitve«, zaključuje svoje poročilo s stavkom, ki naj velja za sodobno oceno tega poljskega genija: »Kakšen mogočni, ves svet obsegajoči lok se boči čez to pesnitev! Ta, ki jo je ustvaril, bičan od vizije, ne za oder in ne za slavo, temveč iz vulkana razklane duše in zaradi priznanja, je bil človek, ki je težil k očiščenju. Milost, ki se daruje samo izbrancem, mu je dala zgraditi delo, ki ne bo prešlo, ki je enkratno v svojem širokem vidu, ki se nas danes še po sto letih dojme s prav takim vročim dihom, s kakršnim je tedaj bruhalo na svetlo kot goreča lava. Ko smo delo sedaj gledali na častitljivem odru mestnega gledališča, je nas prav tako neposredno prijel, kakor da je bilo napisano prav za sedanji, tako strahotno grozeči čas.«

Kaj naj rečemo šele mi, ki ta čas doživljamo sredi med nami in je vsa naša domovina samo en velik oder, kjer temne sile demonov igrajo z nami svojo nebožansko in hkrati tudi nečloveško komedijo?!

Krasińskega genialno delo izpred stoletja naj nam pokaže novo pot ne z revolucijo brez Boga, temveč z »genialnim delom« za obnovo duše in domovine v nov red, kjer naj vlada Kristus, ki edini lahko delo uničevanja spremeni spet v plodno rast...

Studija temelji na naslednjih virih:

Bronisław Chlebowski: Literatura polska 1795—1905, Lwów-Warszawa-Kraków, Zakład narodowego imienia Ossolińskich, 1923. — Antoni i Mikołaj Mazanowscy: Podręcznik do dziejów Literatury Polskiej, Kraków 1902. — Adam Mickiewicz: Dzieła, Warszawa, Biblioteka arcydzieł literatury, t. XVII. — J. Krasiński: Iridion. V obdelavi dr. T. Sinka (Biblioteka Narodowa, t. ? — A. E. Rutra: »Die ungöttliche Komödie« am Wiener Burgtheater, Pologne litteraire, XI 15. april—15. dec. 1936, nr. 115—123. — Dr. Tad. Stan. Grabowski: Poljski jubileji 1912. leta (prevel Voj. Mole) LZ 1912, 190. — Odlomek iz Krasińskega »Iridijona« (Epilog). Ob stoletnici pesnikovega rojstva prevel Vojeslav Molé, LZ 1912, 244. — Prevod po izdaji: Biblioteka powszechna, Złoczów.